

“ШІСТДЕСЯТНИКИ” В МИСТЕЦТВІ ЕКСЛІБРИСА

У статті проаналізовано підтримку руху шістдесятників художниками-екслібрисистами, які через книжкові знаки висловили свою солідарність із передовою інтелігенцією. Розглянуто вшанування дисидентів нагородами та преміями у часи незалежної України.

Ключові слова: шістдесятники, екслібрис, художники, поети, письменники, літературні критики, нагороди, премії.

Petro Nesterenko. The “sixtiers” in the art of ex libris

The essay deals with support of the intellectual movement of the 1960s by ex libris artists who expressed their solidarity with progressive scholars and artists in their bookplates. The article also informs about honoring dissidents with awards and prizes at the time of independent Ukraine.

Key words: sixtiers, bookplate, ex libris, artists, poets, writers, literary critics, awards, prizes.

Шістдесятництвом прийнято називати антирадянську субкультуру інтелігенції того покоління, що народилося приблизно між 1925-м і 1945-м рр. Їхні погляди сформувалися переважно під впливом ХХ з'їзду КПРС, який, викривши сталінізм, зробив перший пролом у залізобетонному ідеологічному базисі комуністичної імперії. Мисляча молодь засумнівалася, а її передова частина почала спротив, здебільшого, духовний, – словом, творчістю. Шістдесятники були не професійними барикадниками, мітингувальниками або ж терористами-підпільниками, а студентами та викладачами, письменниками, медиками, митцями, мистецтвознавцями, вченими. Вони заявили про себе у період тимчасового послаблення комуністично-більшовицького тоталітаризму та хрущовської “відлиги” і найповніше творчо самовиявилися на початку та в середині 1960-х рр. У політиці 1960–1970-х рр. “шістдесятники” становили внутрішню моральну опозицію до радянського тоталітарного державного режиму (політичні в'язні та “в'язні совісті”, дисиденти). Передова молодь виступала на захист національної мови й культури, свободи художньої творчості.

В авангарді шістдесятництва виступили поети і прозаїки М. Вінграновський, В. Голобородько, Є. Гуцало, І. Драч, В. Дрозд, Р. Іваничук, І. Калинець, Л. Костенко, Ю. Мушкетик, Б. Олійник, М. Руденко, І. Світличний, В. Симоненко, Г. Тютюнник, В. Шевчук; літературні критики І. Дзюба, Є. Сверстюк; художники А. Горська, В. Зарецький, О. Заливаха, В. Кушнір, Г. Сервук, Л. Семикіна; режисер Л. Танюк; кінорежисери Ю. Ілленко, Л. Осика, С. Параджанов; перекладачі Г. Кочур, М. Лукаш та ін.

Організовані 1960 р. Клуб творчої молоді в Києві “Супутник” (голова Л. Танюк) та 1962 р. – клуб “Пролісок” у Львові (голова М. Косів) стали справжніми осередками альтернативної національної культури. У клубах відбувалися літературні зустрічі, вечори пам'яті, театральні постановки,

де молоді митці формували власний світогляд і світорозуміння слухачів і читачів.

Рух шістдесятників виразно протримався ледве одне десятиліття, його було розгромлено або загнано у внутрішнє “духовне підпілля” арештами 1965 – 72 років. Корінням українського шістдесятництва, як стверджував Р. Корогодський, було незабуте українське Відродження 1920-х років. Явилось прозріння на еміграції, а перекинувшись в Україну, воно вже вимагало МУЖНОСТІ.

Майже всі згадані шістдесятники мали власні екслібриси, які, на знак вдячності за прагнення до духовної незалежності, служіння народові, присвятили їм художники. Саме в цьому жанрі мистецтва часто висловлювалися актуальні суспільно вагомні думки й почуття, про які неможливо було говорити в інших видах і жанрах образотворчості.

Український екслібрис на початку 1960-х рр. теж повертався до життя після жахливої доби сталінізму з її голодоморами, репресіями та жахіттями війни. Перші виставки книжкового знаку відбулися у Львові, Києві, Харкові. Гортаючи каталог київської виставки екслібрисів, виконаних з 1918 по 1964 рр., натрапляємо на один із перших екслібрисів, адресованих поетові Івану Драчу. Його автор – київський художник-графік Дмитро Божко (1942 р. н.) – створив композицію у техніці автолітографії в 1963 р. [11, 12]. Значно більше книжкових знаків надibuємо в наступному київському каталозі, який демонстрував досягнення екслібрисистів за 1965–1967 рр. [12]. За цей час з'явилося багато нових цікавих творів, зокрема, й екслібрисів, присвячених шістдесятникам. Активну позицію зайняли кияни та львів'яни. Особливою популярністю в киян продовжував користуватися вже згадуваний І. Драч, йому присвятили екслібриси Василь Вечерський (1927–2003) 1965 р. і Олександр Губарев (1926) 1966-го.

Варто зазначити, що В. Вечерський виконав у техніці лінориту цілу низку екслібрисів для шанованих ним українських інтелігентів: Івана Дзюби, Івана Світличного (1965), Григорія Кочура (1968), Ліни Костенко, Євгена Сверстюка, Василя Стуса, Бориса Антоненка-Давидовича (1973) та ін. Серію екслібрисів, датованих 1973 роком, як і попередні, об'єднує властивий творчості В. Вечерського декоративний стиль композиції. В її основі розкрита книжка, на сторінках котрої розквітле дерево і калинова гілка (Ліни Костенко), інших (Б. Антоненка-Давидовича, І. Дзюби, Є. Сверстюка) – дерево, опутане колючим дротом (символ ув'язнення), вершину якого увінчують три тризуба, що своїми гострими кінцівками спрямовані у крону дерева, ніби блискавки, поруч гілка з калиновим гроном. Погодьтеся, для 1973 року зображувати українську символіку часів УНР було досить сміливо.

Покажемо щодо ідеологічного тиску на всі сфери культурного життя став якраз випадок із Віктором Прокоповичем. У Книжковій палаті України в Харкові того ж 1973 р. вийшла книжка викладача Сумського педінституту Ю. Ступака “Український екслібрис”, в якій було надруковано й книжковий знак В. Вечерського адресований П. Троньку. На ньому зображено Дніпрогес та стилізовану старовинну церкву (без хреста) із зіркою поруч. Академік П. Тронько (в роки незалежності – Герой України, 2000 р.) очолював тоді Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, особисто супроводжував до Києва золоту пектораль знайдену Б. Мозолевським 1971 р. на Дніпропетровщині, як з'ясувалося, нічого не знав про існування цього знака. В. Вечерський за любов до “церковних мотивів” був знятий із посади головного художника Республіканського правління у справах друку, а тираж книжки пішов під ніж – тоді так робилося. Цілком аполітичне видання було вилучене з найбільшої бібліотеки країни в Києві – НБУВ НАН України, в картотеці лишилася лише його назва [8, 165].

В екслібрисах І. Світличного та В. Стуса роботи В. Вечерського на тлі крони дерева зображено хрести у сьйві. Книжкові знаки підписані автором і мають подвійну дату: Василя Стуса – “1973–1991” і Івана Світличного – “1973–1993”. Це можна пояснити тим, що виконавши їх у 1973 році, художник пізніше знову повернувся до композиції, додавши, вже після їхньої смерті, православні хрести. Екслібриси, присвячені Є. Сверстюку, І. Дзюбі, Б. Антоненку-Давидовичу, В. Стусу, І. Світличному, художник підфарбував аквареллю, що надало їм особливої драматичності.

Василь Стус (1938–1985) в останній рік життя перебував у концтаборі в Кучино й помер у карцері, можливо, від переохолодження. У листопаді 1989 року поета разом із побратимами Юрієм Литвином і Олексою Тихим, що також загинули в таборі, перепоховали в Києві на Байковому кладовищі. Даниною пам'яті В. Стусу став оновлений В. Вечерським екслібрис 1991 р.

Івана Світличного (1929–1992), який мав незаперечний авторитет серед політв'язнів, став душею табірною руху Опору, – його називали “табірною совістю”, поховали в Києві 25 жовтня 1992 р. Екслібрис було оновлено 1993 р. Всі вищезазначені книжкові знаки були подаровані мені справжнім патріотом України – В. Вечерським у 1990-ті рр.

Повернімося до популярного в киян видатного поета Івана Драча. Він вміло поєднував служіння КПРС (до 1990 року) і дружби з Музою Поезії. Були в його молодості контакти з українськими дисидентами, та після їхнього розгону й арештів радянським режимом Іван Драч написав відкритого листа, в якому каявся через ці контакти (травень 1966), відповідно, стосунки поета і офіційної влади суттєво покращилися. Це дозволило йому отримати 1976 р. Державну премію УРСР ім. Т.Г. Шевченка, на відміну від дисидентів, які стали лауреатами цієї премії у роки незалежності посмертно. 1983 р. Івану Драчу було присуджено Державну премію СРСР з літератури за збірку віршів російською мовою “Зеленые врата” (М., 1980). Після початку Перебудови, вміло тримаючи ніс за вітром, Іван Драч відновив контакти в дисидентських колах, був обраний головою Народного Руху України за перебудову, став депутатом Верховної Ради, отримав звання Героя України (2006), кавалером ордена князя Ярослава Мудрого V (1996), IV (2001), і III ступенів (2011).

Відомий київський графік Олександр Губарєв присвятив І. Драчу екслібрис до його 30-річчя у 1966 році. В ньому зображено сонце-сонях, яке тричі пронизують гострі промені, за мотивами поеми-трагедії “Ніж у сонці”, написаної І. Драчем 1961 р. Через тридцять років, вже до 60-річного ювілею О. Губарєв

Сорока Богдан.
Львів. Се книжка
Вячеслава
Чорновола. Лінорит.
1969.

Сорока Богдан.
Львів. Книгозбірня
Леся Танюка.
Лінорит.

Вечерський Василь.
Київ. Екслібрис
Бориса Олійника.
Лінорит.

*Вечерський Василь. Київ.
Екслібрис Ліни Костенко.
Лінорит. 1973.*

*Перевальський Василь.
Київ. Екслібрис Бориса
Антоненка-Давидовича.
Гравюра на дереві. 1971.*

*Перевальський Василь.
Київ. Книга В. Симоненка.
Гравюра на дереві. 1966.*

створив новий екслібрис за мотивами поезії “Протуберанці серця” (1965). У ньому зображено полум’яне серце з квітами, схожими на сніжинки, на тлі якого ювілейна дата “LX”.

Дуже схожа ситуація і з іншим поетом-комуністом – Борисом Олійником – лауреатом Державної премії СРСР, Державної премії України імені Т.Г. Шевченка та багатьох інших премій. До свого 70-річчя (2005) він отримав почесне звання Герой України, як і Іван Драч, тричі став лауреатом ордена князя Ярослава Мудрого та ще й ордена Свободи (2009). Василь Вечерський зробив для Бориса Олійника оригінальний екслібрис, в центрі композиції якого зірка, обвита з двох боків вінком із листя калини, зверху на ній зручно вмонтована тризуб, який своєю нижньою гострою частиною позбавив зірку верхньої частини й зробив її чотирикутною. Цікава вийшла трансформація!

Олександр Губареву належить також екслібрис, виконаний 1967 року для славетного кінорежисера Сергія Параджанова. Як розповів мені художник, він сім років спілкувався з постановником фільму “Тіні забутих предків”, який вийшов на екрани 1964 р. Почалися триумфальні поїздки світом, а 1965 року фільм отримав Другу премію Міжнародного кінофестивалю “Південний хрест” у Мар-дель-Плата в Аргентині. Саме ця подія лягла в основу екслібриса О. Губарева, в якому С. Параджанов тримає у правиці зірковий хрест. Наступний рік також був триумфальним для творчого колективу, та в Україні події розвивалися інакше. Під час презентації у київському кінотеатрі “Україна” фільму “Тіні забутих предків” у вересні 1965 р. з різкою критикою арештів серед інтелігенції, які відбулися влітку 1965 р., виступили Іван Дзюба, Василь Стус і В’ячеслав Чорновіл. Під їхнім листом підписалося 140 присутніх. Після цього реакція властей була блискавичною – І. Дзюбу звільнили з роботи у видавництві “Молодь” і виключили з аспірантури Київського педагогічного інституту, В. Чорновола звільнили з редакції газети “Молода гвардія”, В. Стуса відрахували з Інституту літератури АН УРСР, де він був аспірантом. У 1970-х рр., коли почалися гоніння на діячів української культури, “Тіні забутих предків” тривалий час фактично були заборонені до показу.

У каталозі виставки, яка презентувала екслібрис 1965 – 67 років вміщено книжковий знак “З книг Р. Іваницука” роботи Михайла Курилича зі Львова

[15, № 206]. Відтворено його вже в іншому виданні – присвяченому львівському екслібрису [7, іл. 46]. Ліногравюра 1965 р. в лаконічній манері передає силуетне зображення людини, що несе на плечах тяжку ношу у вигляді п'яти величезних книг. Вона постає на тлі споруди з вежею, яка уособлює львівську ратушу. Письменник зважився полемізувати з офіційною історіографією, яка відмовляла українству в знанні свого справжнього родоvodu, тому його роман “Мальви” було піддано брутальній критиці.

1967 р. Микола Малишко закінчив навчання в Київському державному художньому інституті, цим же роком датовано його експресивний екслібрис, адресований поету і прозаїку, одному з чільних представників так званої “пізньошістдесятницької” генерації і дисидентсько-самвидавчого руху в Україні, політв'язню Ігорю Калинцю. У композиції екслібриса зображено людину, що підняла праву руку з величезним кулаком, яка забиває клин, триманий другою рукою. Ось як пише про себе автор сімнадцяти поетичних збірок, написаних у період між серединою шістдесятих та 1981 р.: “Мій життєпис. Народився в містечку Ходорів на Львівщині в 1939 р. в національно свідомій і релігійній сім'ї. Тож ніколи не потребував перебудовуватися. Закінчив Львівський університет, працював в архіві. Активний як поет у шістдесятих. Книжечка в Києві, і декілька – за кордоном. Засуджений за поезію (свою і чужу) і самвидав до шести літ важких таборів (Урал) і трьох років заслання (Читинська обл.). Відбув чесно, в опорі. Допомігав собі і львів'янам відчутти себе повноцінними громадянами в 1987–1989 рр.” [3, 200].

Ілюстрації до збірки поезій І. Калинця “Відчинення вертепу”, які були надруковані в Лондоні під назвою “Поезії з України” створив у 1969 р. львівський художник Богдан Сорока. Це спонукало КДБ порушити кримінальну справу проти нього, десятиліттями твори Б. Сороки забороняли виставляти і згадувати його ім'я у пресі. Художник – відомий майстер екслібриса, в його доробку понад сто книжкових знаків. “Для нього екслібрис є не просто різновидом малої графіки, який дає простір для втілення певних мистецько-формальних ідей, а й виявом етикету художника в його зовнішніх контактах з оточенням” [4, 3]. Б. Сорока створив гарні екслібриси для В. Чорновола, І. Світличного (1969), Л. Танюка (1971), М. Косіва (1986), Б. Олійника (1987) та ін. У цих ліноритах домінує фольклорна тема, вони демонструють виразність контрастних зіставлень, художнього шрифту.

Курилич Михайло. Львів.
Книга Р. Іванчука. Лінорит.
1963.

Курилич Михайло.
Львів. З книг В. Симоненка.
Лінорит. 1963.

Малишко Микола. Київ.
Екслібрис Ігоря Калінця.
1967.

Губарев Олександр. Київ.
Екслібрис Івана Драча.
1996.

Губарев Олександр. Київ.
Екслібрис Івана Драча.
1966.

Нині знаменитий київський художник Іван Марчук, після закінчення семирічної школи, вступив до Львівського училища прикладного мистецтва ім. І. Труша на відділ декоративного розпису, де навчався протягом 1951–1956 рр. Після служби в армії продовжував навчання на відділі кераміки Львівського інституту прикладного мистецтва, який закінчив 1965 р. Наступного 1966 року виконав кілька екслібрисів у техніці туш, перо, які й потрапили на київську виставку. Серед них два були адресовані київським художницям Людмилі Семикіній (1924) та Галині Севрук (1929) [13, №№ 251-252].

Людмила Семикіна – живописець і майстер декоративного мистецтва, заслужений художник України (2009), лауреат Національної премії України ім. Т. Шевченка за серію строїв “Високий замок” (1997), лауреат премії ім. В. Стуса (2000). Галина Севрук (1929) – кераміст-монументаліст, заслужений художник України (2005). Співавторка (разом з Опанасом Заливахом, Людмилою Семикіною та ін.) знищеного у травні 1964 року Шевченківського вітражу в Київському університеті. Влада розгорнула кампанію цькування шістдесятників у пресі, на засіданнях спілок та різних зборах. Обидві жінки були виключені з радянської Спілки художників у 1968 році за підписання “Листа-протесту 139” в оборону репресованих. Лише в часи незалежності їм було відновлено членство вже Національної спілки художників України.

Ще один художник, який засвідчив на виставці свою любов до мистецтва екслібриса – Василь Перевальський, презентував на ній 21 книжковий знак, що виконані 1966–1967 рр. Серед них особливий інтерес викликав екслібрис “Книга В. Симоненка” (1966) [14, № 331]. У його основі палюче серце – символ любові й самопожертви.

Василь Симоненко – особистість легендарна. Він так і не зміг пристосуватися до подвійних стандартів тоталітаризму, полишив за собою право говорити правду на повен голос, чого б це йому не вартувало. Найгостріші вірші В. Симоненка були спотворені радянською цензурою. За його життя вийшла лише одна збірка віршів “Тиша і грім”. А в радянські часи пісню “Виростеш ти сину...” на слова Симоненка в телепередачі “Сонячні кларнети” оголошували народною.

“Василь Симоненко у день свого 20-річчя написав вірша, в якому зовсім не жартома сказав про смерть у тридцять:

Не докорю ніколи і нікому,
 Хіба на себе інколи позлюсь,
 Що в двадцять літ в моєму серці втома.
 Що в тридцять смерті в очі подивлюсь.
 І знову:
 ...Та краще в тридцять повністю згоріти,
 Ніж до півсотні помаленьку тліть.

Він помер 1963 року у двадцять вісім, навіть
 недобравши того строку. Що сам собі відпустив”
 [2, 322].

Екслібриси В. Перевальського одразу стали
 популярними серед національно свідомої
 української інтелігенції, розігрувалися в
 лотереях для збору коштів підтримки гнаних і
 репресованих. Врешті частина знаків подібного
 спрямування потрапляла і до “сірого дому”, а
 відтак розширювалося і коло шанувальників.
 Прямою, однозначною була і символіка – мова
 цих екслібрисів: Б. Антоненко-Давидович,
 цькований КДБ і після відбування ув’язнення, –
 зображення людини, що захищає своїм
 тілом сонце від нападників. Книжкові знаки
 Перевальського характерні афористичністю,
 символізмом, асоціативністю, лаконічністю
 композиції, високою графічною культурою,
 виключною функціональністю. Спорідненістю
 з іншими елементами цільного книжкового
 організму [1, 41].

Творчість “шістдесятників” була справжнім
 “освіженням і зустрілась з великою увагою
 громадськості як в Україні, так і за її
 кордонами”, – повідомлялося у солідному
 виданні “Книжковий знак шестидесятників”
 (304 с.), надрукованому 1972 р. видавництвом
 Св. Софії в американському м. С. Бавнд Бруці
 [5, 7]. У книжці зазначалося, що вона видана для
 відзначення 30-ліття єпископського служіння
 українському народові (1942–1972) митрополита
 УАП церкви Мстислава Скрипника – книголюбця
 й добродія українського мистецтва. На сторінках
 видання зазначалося, що “найглибше коріння екслібрис запустив серед
 молодих художників-шестидесятників: В. Перевальського, Л. Перевальської,
 М. Малишка, Н. Денисової, М. Шекери, М. Павлусенка та кількох інших. Крім
 киян, чиї екслібриси попали в США завдяки В. Перевальському, іншими
 шляхами надійшли до колекції М. Скрипника книжкові знаки художників з інших
 регіонів, зокрема, О. Оброци, І. Остафійчука, І. Катрушенка, О. Заливахи,
 Б. Сороки та ін. Екслібрис останнього, присвячений І. Світличному із
 зображенням вершника на коні, що перемагає дракона, прикрашав обкладинку
 цього рідкісного в Україні видання. Серед надрукованих екслібрисів були й
 присвячені І. Дзюбі, Л. Костенку, І. Калинцю, І. Світличному (іншого автора),
 В. Симоненку, В. Чорноволу тощо.

Губарев Олександр. Київ.
 Екслібрис С. Параджанова.
 1967.

Фисун Олександр. Київ.
 Книгозбірня Бориса
 Антоненка-Давидовича.
 Лінорит. 1969.

*Корінь Григорій. Київ.
Екслібрис Григора
Тютюнника. Лінорит. 1979.*

*Вечерський Василь. Київ.
Екслібрис Івана Дзюби. Лі-
норит, акварель. 1973.*

*Вечерський Василь.
Київ. Екслібрис Євгена
Сверстюка. Лінорит,
акварель. 1973.*

Талант художника Опанаса Заливахи (1925–2007) формувався на протистоянні академічних принципів та переосмисленні української національної мистецької традиції. Зблизившись на початку 1960-х рр. із прогресивним літературно-мистецьким середовищем Києва, О. Заливаха разом з А. Горською, І. Світличним та іншими прогресивно думаючими людьми потрапляє в поле зору таємних служб КДБ. Як наслідок – арешт, п'ятирічне ув'язнення в мордовських таборах суворого режиму без права малювати (1966–1970). У цей часовий відрізок розвивається одна з досконалих граней Заливахового таланту – мистецтво графіки. Композиції малих форм історіософського та міфологічного змісту, в основному зреалізовані у жанрах екслібриса та вітальної листівки, стали для художника своєрідною квінтесенцією образного лаконізму та архетипного мислення. Свої екслібриси Заливаха віддруковував на клаптиках газетного паперу у “зоні”. Зазвичай вони не вказували відверто власника книгозбірні, бо це могло викликати зайвий клопіт із “відстежуючою службою”. Більшість власників книгозбірень, що їм присвячував графічні мініатюри О. Заливаха, перебували в межах “великої зони”, і зайва згадка про них могла коштувати останнім життя. Тому художник фантазував навколо семіотики українських прізвищ, перефразовуючи їх у форму візуальних метафор. Його екслібриси адресовані І. Світличному, В. Чорноволу, В. Морозу, Є. Сверстюку, Г. Кочуру, В. Шевчуку, Л. Лук'яненку та багатьом іншим представникам дисидентського руху. “Вони привернули увагу українських та зарубіжних мистецьких критиків 1966–1967 рр., а деякі з них потрапили навіть на шпальти часописів “Дукля” та “Нове життя”, що видавались українською громадою в Чехословаччині” [10]. Репродукції екслібрисів Заливахи репрезентовано і в американському виданні “Книжковий знак шестидесятників”. “Це два знаки з ініціалами “І. С.” (Іван Світличний), ще два присвячені спів'язневі-робітникові Іванові Гелю-Тершаківцю зі Львова. В одному з них козак під яскравим сонцем піднесено гострить шаблю “аж іскри палають”; на другому – грандіозну постать дівчини в українському народному вбранні (символ України), що підносить у руках “гору” книжок. Та ж сама дівчина, оперта на шаблю, зображена й на наступному екслібрисі, при уважному розгляданні шаблі на цьому книжковому знаку знайдено завуальовані

ініціали І. Д. (правдоподібно літературного критика і публіциста Івана Дзюби)” [6, 33-34].

Частина дисидентів, пройшовши через репресії, тюрми, табори і “психушки”, під тиском влади пристосувалася до нових умов і перейшла на офіційні позиції. Однак більшість шістдесятників не змиралася і мужньо відстоювала свої переконання. Не всім їм судилося дожити до проголошення незалежності України як самостійної, соборної держави.

1991 року літературознавець та громадський діяч *Іван Дзюба (1931)* став лауреатом Державної премії України ім. Т.Г. Шевченка, а 2001 року указом Президента України Л. Кучми йому було присвоєне звання Герой України. Цього ж року вірменський і український кінорежисер, народний артист України (з 1990) *Сергій Параджанов (1924–1990)* за художній фільм “Тіні забутих предків” став лауреатом Державної премії України ім. Т.Г. Шевченка (посмертно). Поет, перекладач, прозаїк, літературознавець, правозахисник *Василь Стус (1938–1985)* – один із найактивніших представників українського культурного руху, за збірку поезій “Дорога болю” (1990) відзначений Державною премією України ім. Т. Г. Шевченка (1991, посмертно), а 2005 йому посмертно присвоєно звання Герой України з удостоєнням ордена Держави. Народний артист України, академік Академії мистецтв України, політик і кінооператор *Юрій Іллєнко (1936–2010)* став лауреатом Державної премії України ім. Т.Г. Шевченка.

1994 року живописець, що працював у галузі станкового та монументального живопису, *Віктор Зарецький (1925–1990)* – чоловік Алли Горської – став лауреатом Державної премії України ім. Т.Г. Шевченка (1994, посмертно) за картини останніх років. Літературознавець, мовознавець, літературний критик, поет, перекладач *Іван Світличний (1929–1992)* став лауреатом Державної премії України ім. Т.Г. Шевченка (посмертно, 1994) за збірку поезій, поетичних перекладів і літературно-критичних статей “Серце для куль і для рим”.

1995 р. художник-монументаліст, живописець, графік *Іван – Валентин Задорожній (1921–1988)*, заслужений діяч мистецтв України з 1960 р., став лауреатом Шевченківської премії України (1995, посмертно). Живописець і правозахисник *Опанас Заливаха (1925–2007)* 1989 р. став лауреатом Премії імені Василя Стуса, а 1995 – Шевченківської премії України

Вечерський Василь. Київ. Екслібрис Б. Д. Антоненка-Давидовича. Лінорит, акварель. 1973.

Вечерський Василь. Київ. Екслібрис Василя Стуса. Лінорит, акварель. 1973 – 91 рр.

Вечерський Василь. Київ. Екслібрис Івана Світличного. Лінорит, акварель. 1973 – 93 рр.

*Вечерський Василь. Київ.
Екслібрис Григорія Кочура.
Лінорит, 1968.*

за твори останніх років – “ХХ вік”, “Мироносиці”, “Українська мадонна”, “Портрет Василя Стуса”, “Портрет Шевченка”, “Козака несуть”, “Початок”. Перекладач, поет, літературознавець і громадський діяч *Григорій Кочур* (1908–1994) був лауреатом премій М. Рильського та Т. Шевченка за перекладацьку діяльність, нагороджений медаллю Наукового товариства ім. М. Грушевського. 2008 року на честь 100-річчя перекладача випущена марка з його портретом. Письменник, філософ і громадський діяч *Євген Сверстюк* (1928–2014) став лауреатом Державної премії України ім. Т.Г. Шевченка 1995 за книжку “Блудні сини України”. Поет і журналіст *Василь Симоненко* (1935–1963) вшанований пам’ятником, встановленим у Черкасах, 2008 р. Національний банк України випустив в обіг пам’ятну монету номіналом 2 гривні, присвячену поету. У Черкасах діє літературно-меморіальний музей Василя Симоненка, черкаська спеціалізована школа носить його ім’я, 1965 р. на громадських засадах

створено музей у рідному селі поета (в хаті, де він народився).

Політик і публіцист, літературний критик *В’ячеслав Чорновіл* (1937–1999) став Героєм України в 2000 році (посмертно). Лауреат Міжнародної журналістської премії ім. Ніколаса Томаліна (1975). 1996 р. став лауреатом Державної премії України ім. Т.Г. Шевченка за збірки “Правосуддя чи рецидиви терору?”, “Лихо з розуму”, книжку “Хроніка таборових буднів”, публіцистичні виступи в пресі. Нагороджений орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня (1997), присвоєно звання Герой України з удостоєнням ордена Держави (2000, посмертно).

Проте не всі шістдесятники були охочі до високих державних нагород. “Коли один з українських президентів хотів відзначити відому поетесу Орденом Ярослава Мудрого разом із Борисом Єльциним і...Павлом Лазаренком, то вона відмовилася від такої “честі”, пояснивши по-своєму: “Політичної біжутерії не ношу”. Наступний президент особисто приїхав додому, щоб присвоїти їй звання Героя України, поетеса безапеляційно заявила, що не прийме його й “під наркозом”, бо ним нагороджували чиновників, які зрослися з криміналітетом. Ці нагороди не лише заполітизовані – вони втратили цінність” [9].

31 січня 2015 р. у приміщенні Музею шістдесятництва відбувся літературно-мистецький вечір “Ніхто не перекреслить наш народ!”, який був присвячений пам’яті поета Василя Симоненка. На Полтавщині та Черкащині цей рік визначено Роком Симоненка.

Як же актуально звучать нині Симоненкові рядки: “А якщо впадеш ти на чужому полі...” та “Хай мовчать Америки й Росії, коли я з тобою говорю!..”

ЛІТЕРАТУРА

1. *В’юник А...* Щоб продовжити народні традиції (Василеві Перевальському – 60) // *Образотворче мистецтво*. – Числа 1–2. – 1999.
2. *Дзюба І.* Більший за самого себе // *Україна*. Наука і культура. Видання АН України, т-ва “Знання” України; Редкол.: О. Сергієнко (голов. ред.) та ін. – К., 1989. – Вип. 23.
3. *Калинець І.* Акафіст до Богородиці із Красова. Із збірки “Дванадцята сумна книжка. Урал, 1974 р. // *Україна*. Наука і культура. Видання АН України, т-ва “Знання” України; Редкол.: О. Сергієнко (голов. ред.) та ін. – К., 1991. – Вип. 25.

4. *Книжкові знаки* Богдана Сороки. Каталог виставки / Укладачі Р.Д. Фіголь, О.В. Канчалаба. Передмова Р.М. Яціва. – Львів: Львів. наук. бібліотека АН УРСР, 1989.
5. *Книжковий знак* шестидесятників. Вступ. стаття і упор. Микола Вірук. – Co.Bound Brook, N. J.: В-во Св. Софії, 1972. – С. 7.
6. *Книжковий знак* шестидесятників. Вступ. стаття і упор. Микола Вірук. – Co.Bound Brook, N. J.: В-во Св. Софії, 1972. – С. 33-34.
7. *Львівський книжковий знак*. Екслібрис. Проспект виставки / Упор. М. Батіг та В. Вітрук. – Львів: Львів. обл. управління по пресі, 1969. – іл. 46.
8. *Нестеренко П.* Історія українського екслібриса. – К.: Темпора, 2010.
9. *Нестеренко П.* Допоміжні історичні дисципліни: геральдика, фалеристика. – К.: Кондор, 2014.
10. *Опанас Заливаха.* Альбом / Упор. Б. Мисюга. – К.: Смолоскип, 2003.
11. *Український радянський книжковий знак*. EXLIBRIS. Каталог виставки (1918–1964). – К.: Мистецтво, 1965.
12. *Український книжковий знак* EXLIBRIS. 1965–1967. – К.: Мистецтво, 1971.
13. *Український книжковий знак* EXLIBRIS. 1965–1967. – К.: Мистецтво, 1971. – №№ 251-252.
14. *Український книжковий знак* EXLIBRIS. 1965–1967. – К.: Мистецтво, 1971. – № 331.
15. *Український книжковий знак* EXLIBRIS. 1965–1967. – К.: Мистецтво, 1971. – № 206.

Отримано 2 червня 2015 р.

м. Київ

